

Ország, térség, világgazdaság

Két vezető közgazdász – ugyanarról

– *Az úgynevezett feljövő piacok veszélyeztetettségi listáján Magyarország az első. Indokoltnak tartja-e ezt a helyezést-értékelést?*

Kopátsy Sándor: Nem hiszem, hogy bármilyen tekintetben első lennének vagy utolsó. Hozzátennem: a közgazdaságtudomány még mindig azt tartja fontosnak, mint ami a múlt században, a klasszikus kapitalizmus viszonyai között fontos volt. Ebből fakad azután szinte minden komoly gazdaságpolitikai tévedés is.

– Érdemes megvizsgálni, melyek azok az ismérvek, amelyek a *jövő szempontjából valóban érdekesek*, amelyek más országok kiemelkedő gazdasági sikerei mögött vannak. Az első a működő *piacgazdaság*. Ez evidenciának tűnik, s csak azért hangsúlyozom, mert mi a szocializmus bukása után a demokráciának talán nagyobb jelentőséget tulajdonítunk, mint a piacgazdaságnak. – Természetesen nem akarom leértékelni a demokráciát, hiszen különösen itt, Európában kikerülhetetlen a politikai demokrácia. – A másik ilyen követelménynek látom a *munkaerőkapacitás jó kihasználtságát*. Ez korántsem csak az alacsony munkanélküliségi rátát jelenti. Nálunk a magas munkanélküliségi ráta mellett még további két, a közgazdászok által alig hangsúlyozott tényező miatt is rossz a munkaerőkapacitás kihasználtsága. Az egyik az *alacsony nyugdíjkorhatár*. Rengeteg embertől megszabadulunk, még munkaképes korban.

Ez is munkanélküliség, nem csak az, amit a statisztika annak tart! Nekünk több, mint kilencszázezer olyan nyugdíjasunk van, aki Nyugat-Európában dolgozó volna! Még nagyobb csalás derülne ki akkor, ha a munkanélküliségi arányszámokat arra vetítve hasonlítanánk össze, hogy melyik országban hány órát dolgoznak egy évben. Az USA-ban, a Távol-Keleten jóval többet, mint Európában. Tehát a munkaerőkapacitás kihasználását én sokkal inkább érdemben értem, mint amit a munkanélküliség-statisztikák tükröznek. De ha e mellett az általam kritizált

tükrönél maradunk is: minden olyan országban, amelyik *jelentős* eredményeket ért el az elmúlt ötven évben, sokkal kisebb volt a munkanélküliség, mint a világtalag: skandináv országok, az NSZK, Ausztria, Svájc, Távol-Kelet. Vizsgálódásaim szerint, a gazdasági sikerek mögött lévő harmadik tényező az *átlagnál kisebb jövedelemszóródás*. Az előbb említett országok-térségek mindegyikére igaz ez. Mi köze ennek a gazdasági sikerekhez? Az, hogy a deviáns jelenségek szinte négyzetesen növekednek a jövedelem-differenciálódással. A deviancia

---

Bár a marketing tipikus üzemgazdasági kategória, mindannyian a bőrünkön érezzük: a makrogazdasági környezet erősen befolyásolja-behatárolja mozgásterét, hatékonyságát, lehetőségeit. Ezért gondoljuk úgy, hogy folyóiratunknak bizonyos rálátással kell lennie a nemzetgazdasági-világgazdasági jelenségekre, folyamatokra is. Ez pedig (helyesebben: ez is) az egymással ütköző vélemények fényében a legtanulságosabb. Ezért kerestük fel kérdéseinkkel dr. Kopátsy Sándor közgazdászt, és dr. Vértés Andrászt, a Gazdaságkutató Intézet vezérigazgatóját. Szemléletük – mint azt vártuk is – valóban különböző. Ám több kérdéskör is felfedte: nem mindig tűzről és vízről van szó, hanem más-más, netán össze is egyeztethető közelítésekről. Örömmel vennénk, ha a párbeszéd – köztük is, csatlakozók között is – folytatódna hasábjainkon. Az interjút Balázs István készítette.

---

pedig rettenetes pénzbe kerül. Érdemes itt közbeszólni: minden volt szocialista országban nőtt a deviancia, nőtt a halandóság, kivéve Csehországot. Csehországban csekély a hosszabb időtartamú munkanélküliség, és az említett országcsoporton belül messze ott a legkisebb a jövedelemszóródás.

– Hol beszél ezekről az összefüggésekről a közgazdaságtudomány? Pedig a közgazdaságnak azt kell feltárnia, hogy mitől nő a gazdaság! Meggyőződésem, hogy ez az igazi makroszint! De folytatnám még a sort. Minden sikerországban az átlagosnál többet költenek – a nemzeti jövedelem százalékában – az oktatásra. Az ötödik sikerfaktor pedig az első négyből fakad – s persze vissza is hat rájuk – és arról ad számot, hogy mennyire optimista az adott társadalom.

– Ha mármint magunkat vizsgáljuk e siker-faktorok szerint, sajnos azt láthatjuk, hogy az elmúlt hét évben az összes tekintetben rossz irányban mozdultunk el. Száz országot néztem át az ENSZ-statisztikákban. Egyet sem találtam, amelyik kiugróan sikeres volna magas munkanélküliség vagy jelentős jövedelemkülönbség ellenére. Aki gazdaságpolitikát irányít, annak az imént felsorolt faktorokra is figyelni kellene. Mert a nemzetközi statisztikákat böngészve én a költségvetési egyensúly és a gazdasági eredmény között ilyen korrelációt nem találtam. A fejlődés alapokainak tehát az általam felsoroltakat tartom, és a magyar gazdaság mindig ezek ellen mozdul.

– Ha most visszatérünk a veszélyeztetettség közkeletű – és szűkebb – értelmezéséhez, tehát ahhoz, hogy ki milyen közel van a csödhöz, a következőket jegyezném meg. Van olyan kedves kollégám, aki hat éve már, hogy sohasem jószolt többet hat hónapnál a magyar gazdaságnak. És még mindig kibírtuk, annak ellenére, hogy sohasem követtünk olyan gazdaságpolitikát, amire ráfoghatnánk, hogy csak azért kerültük el a csődöt, mert olyan ügyesek voltunk. Sőt! Ajtót-ablakot nyitottunk a világpiac előtt, akkor, amikor nálunk sokkal gazdagabb országok a legkülönbözőbb rafinériákkal keményen védekeznek.

Vértes András: Nem tartom indokoltnak ezt a helyzetértékelést, de azt is rögtön hozzáteszem, hogy – bár különböző orgánumban megjelennek különböző vélemények – nincs egyetlen, mindenki által objektívnek elfogadott sorrendbe állítása az „emerging market”-eknek. Létezik olyan vélemény is, amely – befektetési célországként – továbbra is Magyarországot helyezi az első helyre, amíg mások szerint Lengyelország vagy Csehország vette át – térségünkben – az első helyet. A viszonylag hírneves csapatok közül nemrégiben a Wallstreet Journal Central European című melléklete kérdezett meg nyolc szakértőt arról, hogy hogyan állítanának össze térségünkből egy portfóliót. Ők történetesen nem nekünk szavazták meg a legnagyobb bizalmat. Szerintük Csehország az első, Lengyelország a második, Magyarország a harmadik. Mivel itt csak a mi térségünkről volt szó, és nem a feljövő piacok húszas listájáról, ez nem tekinthető jó helyezésnek. A lényeg azonban az, hogy Magyarország annyiban valóban veszélyeztetett, hogy nem hajtotta végre a szükséges gazdaságpolitikai kiigazítások egyik elemét sem az elmúlt időszakban. Egyrészt – egészen március tizenkettedikéig – nem fogott hozzá egy makrogazdasági, makrokeresleti rövid távú kiigazítási programhoz, és nem kezdett bele az államháztartás sokkal nagyobb lélegzetű, hosszabb átutató idejű reformjához sem, s mindenek következtében a gazdaságot rövid és hosszú távú strukturális feszültségek terhelik. Ám úgy semmiképp nem vagyunk veszélyben mint Mexikó. Rövid távon ugyanis pénzügyi krízis nem várható, hiszen Magyarországnak rövid távú nettó tartozása gyakorlatilag nincsen, s devizatartalékaink nemzetközi összehasonlításban is magasnak számítanak.

– *Az utóbbi években is növekvő külső eladósodás fő okaként a magyar gazdaság versenyképességének erőtlen voltát említik. Milyen módon látszik növelhetőnek ez a versenyképesség rövid és hosszú távon?*

V. A.: A versenyképesség növelése elsősorban mikrogazdasági kérdés. Nem

elsősorban a kormánynak kell ezért tennie, hanem a vállalatoknak. A kormánynak bizonyos kereteket kell nyújtania a versenyhez. Az egyik ilyen az államháztartás egésze. Nálunk az állam nagyon nagy súllyal vesz részt a jövedelemátcsoportosításban, igen magas szintű az adókon, a társadalombiztosítási járulékon keresztül megvalósuló elvonás, ezért a befektetések jövedelmezősége relatíve alacsony. A versenyképességet segítő érdemi változás e területen csak hosszú távon lehetséges. A versenyképességnek az sem kedvezett, hogy a magyar árfolyampolitika – egészen a legutóbbi időig – reálfelértékelő volt. Ezzel kapcsolatban elérhetőek rövid távon is kedvező hatások.

– A versenyképességnek olyan jellegű állami befolyásolását, mint az ázsiai kis tigrisek esetében, én nem tudom elképzelni. Ott ez japán-amerikai segítséggel történt, diktatórikus berendezkedés közepette. Nem beszélve arról, hogy amíg az ázsiai mentalitáshoz hozzá tartozik az állam rendkívüli tisztelete, addig Magyarországon az állam az maga a rossz megtestesítője. S bár ezzel így nem értek egyet, de annyiban én is igazat adok ennek a vélekedésnek, hogy a magyar államot nem tartom alkalmasnak arra, hogy kijelöljön prioritásokat a gazdaságfejlesztés konkrét területein. Erre a magyar államapparátus az általam ismert utóbbi húsz-huszonöt évben egyszer sem volt képes, vagy ha mégis belevág ilyesmi-be, az óriási veszteségekkel jár. Persze a piacnak sem megy ugyanez bizonyos veszteségek nélkül, de az állam biztos, hogy nem tudja kisebb veszteséggel elvégezni ezt a feladatot. A versenyképességnek persze számtalan befolyásoló tényezője-összefüggése van, az oktatás minőségétől kezdve az infrastruktúráig sok minden. Ha ebben az országban jobb autópályák vannak, ha korszerűbb a telekommunikáció, ha a különböző bankok one line rendszerű kapcsolatban állnának egymással, ha természetes lenne, hogy Magyarországon a vezető menedzserek tudnak angolul és németül, ha nem úgy nézne ki nálunk egy pályaudvar mint ahogy kinéz, ha többet mosolyognánk, ez mind mind növelné a versenyképességet.

K. S.: A gazdag és a szegény országok – a centrum, a félperifériák és a perifériák – közötti különbség ebben a században látványosan megnövekedett. Jellemző a világ farizeusságára, hogy akkor kezdték a lemaradókat fejlődőnek hívni, mikor a lemaradásuk felgyorsult. Ma Latin-Amerika sokkal szegényebb az Egyesült Államokhoz képest, mint valaha volt. Tehát: nekünk csak akkor szabad kétségbeesnünk, ha a *félperiféria egészével* nem tudunk lépést tartani. Ha tudunk, az már eredmény. Ha Magyarország arányosan annyit, mint Kelet-Németország – évi hatvanmilliárd dollárt – kapna ajándékba, mi is tudnánk közelíteni a legfejlettebbekhez. De maradunk a földön. A vámemelés, az árfolyampolitika kétségtelenül versenyképesség befolyásoló eszközök, de nem a makro-közgazdaságtan, hanem az operatív gazdaságtan részei. Emellett azt is vizsgálni kellett volna, hogy milyen fejlettségi szint mellett lehet felszabadítani a belső piacot. Mert nézetem szerint megbocsáthatatlan bűnt követünk el azzal, hogy egyszerűen kinyitváltottuk: mi mostantól kapitalista ország leszünk, és kinyitjuk a piacunkat. Az egész fogyasztás-cikk-iparunkat tönkretettük! Hetek óta keresem, hogy van-e Magyarországon egy olyan üzem, ahol cipőt gyártanak. Pedig a magyar cipő a KGST-n belül jó cipő volt. Ezt az iparágat néhány év alatt át lehetett volna szervezni, és nem haltunk volna bele, ha még egy ideig magyar cipőben lettünk volna kénytelenek járni. Mert azért más cipőt gyártana ma az a cipőipar, mint amit gyártott a szovjet piacra. De kitéttük a távol-keleti meg az olasz versenynek, miközben akkora adóterhekkel sújtottuk, hogy ennek csak a szétzüllés lehetett a vége. Szerintem mi a gazdaság modernizációjától ma tíz évvel messzebb vagyunk, mint hat-hét évvel ezelőtt.

– Az importvám emelés, a forintleértékelés tehát hasznos intézkedések, de messze nem elégségesek. Ez olyasmi, mintha kitalálnák, hogy a harminckilós és a százkilós egy ringben bokszol, de a százkilósnak azért egy kicsivel puhább kesztyűt kell viselnie. Ettől

nem lesz igazságos a verseny! A szabályoknak súlycsoportonkénti küzdelmet kell előírniuk. Hiszen ha meghirdetnék, hogy ezután csak egy súlycsoport lesz, az a bokszolás halálát jelentené. Mi maradna meg? Csak a nehézsúly! A felelőtlen neoliberalizmus szétverte a magyar gazdaság alapjait. A mezőgazdaságot is annyira tönkretették, hogy ha most valaki kapna egymillió dollárt – körülbelül ennyibe kerül egy farm modernizálása – képtelen volna azt úgy üzemeltetni, hogy az amortizációja megtérüljön. És ezt nekünk pénz nélkül kellene megoldani!

– *Összeegyeztethető-e Ön szerint a nemzetközi fizetési kötelezettségek teljesítése egy olyan modernizációs program végigvitelével, amely a magyar gazdaság versenyképességének fokozását, a fejlett Nyugathoz való közeledést eredményezi?*

K. S.: Nemrégiben jelent meg a Világbank statisztikája arról, hogy 1994 végéig hogyan adósodtak el azok az országok, amelyeket ők a fejlődő országok körébe sorolnak. Ezeknek az adósságállománya közel háromszorosára nőtt. Megdöbbentett, hogy nincs olyan ország, amelyiknek ne kellett volna több hitelt adni évente, mint az adósságtörlesztése és a kamata!

– Nekünk és a félperifériához tartozó még jónéhány országnak olyan szoros a kapcsolata a fejlett világgal, hogy ez a lemaradás tudati és érzelmi következményekkel is jár. Nincs olyan közgazdász, amelyik figyelembe venné, hogy csak az a munkaerő lehet hasznos, amelyik *elégedett*. A tiszta kapitalista szektorban szinte megszűnik a sztrájk az egész nyugati világban. Olyan hülye tőkés ugyanis nincs, amelyik ne tudná, hogy vagy elégedett nálam egy alkalmazott, vagy nem szabad alkalmaznom. Azt persze jól tudom, hogy feltételek nélkül nem lehet a vállalkozói szektorban munkahelyeket teremteni. De közmunkákat, akár országos jelentőségűeket is – mint amilyen például a Duna-Tisza Csatorna lenne – lehet szervezni. Az ott dolgozók keresnek, költenek s ez jó a magánszektorban is. Erre azt mondani, hogy igen,

de ehhez megint hitel kell, az rövid távú technokrácia.

– A modern gazdaság a klasszikus kapitalizmustól abban különbözik, hogy szinte állandó rezsivel dolgozik. Tehát a költségei függetlenednek attól, hogy mennyit termel. Most dolgozunk a Privatizációs Kutatóintézetben egy számításon, ami majd azt mutatja ki, hogy miként hatott a költségvetésre az ipar szűkítése, a veszteséges vállalatok leállításai. Én idáig nem találtam olyan veszteséges vállalatot, amelyiknél a leállításnak nem volt nagyobb negatív hatása a költségvetésre annál, mintha veszteséggel dolgozott volna tovább.

– Ebben a században mi negyedszer lettünk gyarmat: voltunk osztrák, voltunk német, voltunk szovjet uralom alatt. Most a fejlett világ gyarmatává lettünk. A fejlett világ a piaci versenyben fölözi le a gyarmattartó hasznát. Eladnak bővít hárommilliárdért, s akkor persze, hogy adnak kétmilliárdnyi hitelt, hogy ezt a bővít megvásároljuk. És minél nagyobb a hitel, annál jobban ki vagyunk szolgáltatva. Ugyebár, mi mindig kapunk annyi hitelt, hogy fizetőképeseink maradjunk? Tehát a fizetőképességről nem önerőből gondoskodunk. Azért gondoskodnak róla, hogy minket kizsákmányolhassanak. És továbbra is adni fognak! Mi ugyanis a legjobb öt százalékban vagyunk a rossz adósok között, tehát az esetleges rendcsinálást nem velünk fogják elkezdni. Még Perura sem mondják, hogy fizetésekre képtelen, holott az adósságainak dollárját öt centért veszik meg. A miénkét ötven-hatvan dollárcentért el lehet adni. Ha nekünk lenne tizenkét milliárdunk, letudhatnánk a teljes adósságunkat!

V. A.: A magyar helyzetben – tehát nem elvontan és általában – a nemzetközi fizetési kötelezettségek teljesítése és egy modernizációs program végigvitele nem, hogy nem mond ellent egymásnak, de teljes mértékben összefonódik. Magyarországnak *csak akkor* van esélye egy modernizációra, ha törekvő gazdaságpolitikát folytat. Az pedig biztos, hogy a nemzetközi fizetési kötelezettségek teljesítése és a külföldi tőke bejövetele, valamint a hazai

tőkefelhalmozás között direkt és egyenes összefüggés van. Abba az országba, amelyik a nemzetközi fizetési kötelezettségeket nem teljesíti, a tőke nem megy be. Gondoljunk csak a lengyel példára! Lengyelország tizenöt éven át, az átütözés kérélmzésétől volt kénytelen nélkülözni a komoly külföldi tőkét. Ezzel szemben a Magyarországra befektetett több mint nyolcmilliárd dollárnyi működő tőke még mindig a térségbe befektetett tőkének az ötven százaléka. Tehát kizárólag olyan magatartás vezet célra, amely erősíti a bizalmat. Nem fölösleges kedvezményekkel, hanem azzal, hogy ez az ország megtartja, amit mond, amit ígér.

– Felvetődhet persze, hátha Lengyelország összességében – a tizenöt éves időintervallumot figyelembe véve – mégiscsak jobban járt. Itt fontoljuk meg a következőket. Átütözést akkor kér egy ország, ha végképp tarthatatlan helyzetbe kerül. És ilyenkor az átütözés természetesen hoz könnyebbséget, hiszen egyébként nem lenne értelme. Hasonlatként azt hozhatnám fel, hogyha egy ház ég, nagynyomású fecskendőket használnak, ami ugyan eloltja a tüzet, de rombol is. Ha tehát egy ország fizetéképtelen, akkor persze átütözést kell kérni, de annak örült kárai vannak. Magyarországon nincs ilyen helyzetben. Nekünk nem rövid távú fizetési nehézségeink vannak. Nekünk strukturális feszültségeink vannak, gyenge a versenyképességünk. S ezeket a bajokat az esetek nagy részében nem lehet tűzoltó módszerekkel orvosolni. Magyarországon az elmúlt években törlesztette az adósságait, de fel is vett új hiteleket, és az országba beáramlott külföldi működő tőke. Tényszerűen bizonyítható: az ország ennek egyenlegében több tőkéhez jutott és nem kevesebbhez, mintha nem törlesztett volna. Tehát lényegesen jobban jártunk az említett tizenöt év alatt, mint Lengyelország. Hiszen arról még nem is beszéltünk, hogy Lengyelországban a tizenöt év alatt az életszínvonal harminc százalékkal visszaesett, míg Magyarországon ez nem következett be. Az utóbbi két évben nálunk növekszik a fogyasztás, az azt megelő-

ző öt évben csökkent tíz százalékkal, és az azt megelőző intervallumban alig volt csökkenés. Ha tehát a számokat nézzük, azonnal látni lehet, hogy Magyarország adósságkezelési stratégiája sokkal előnyösebb volt, mint Lengyelorszáé.

– Van azonban egy kevésbé racionális, kevésbé számszerűsíthető érvem is. Ez pedig az, hogyha egy országról az a vélemény, hogy finanszírozható, tehát adnak neki új hiteleket, akkor az a legnagyobb baklövés, ha az az ország úgy kezeli önmagát, mintha nem tudná magát finanszírozni. Egy következő, megint racionális érv: Magyarország külkereskedelmi mérleghiányát az utóbbi két-három évben már nem a Nemzeti Bank finanszírozza, hanem részben a bejövő külföldi tőke – egyes években kétharmad részben, idén sajnos már csak ötven százalékban –, illetve a vállalatok és bankok hitelfelvételei. Ilyen értelemben tehát nem az állam adósodott el, hanem üzleti vállalkozások, ami más dolog! Ez egyrészt azt jelenti, hogy az érintett cégek jobban figyelnek a saját hiteleik hasznosítására, kezelésére, másrészt ezeket az adósságokat – ha jogilag Magyarország adósságaként is szerepelnek – a nemzetközi pénzügyi statisztikákban külön soron tartják nyilván, nem az államadósságok rovatában. Az ilyen hitelfelveleket megakadályozni nem lehet. Ha egy bank vagy vállalat fel akar venni külföldön hitelt, föl is veszi. De nem is lenne értelme ez ellen tenni, mert miért baj az, ha egy vállalathoz, bankhoz bejön külföldi tőke, ha hitel formájában is. Ám egy ilyen folyamat keretében nyilvánvalóan megint csak akkor jön be külföldi tőke, ha az országról alkotott kép pozitív. Az Audi sem tudna felvenni hitelt magyarországi gyárára, ha az ország közben bejelentené, hogy nem fizeti vissza devizatartozásait.

– *Mennyire itéli fontosnak és miért az IMF-nek országunkról alkotott képét?*

V. A.: Az IMF-et nálunk mumusként kezelik. A lakosság már tudja, hogy ha az IMF-et emlegetik, akkor nagyon

nagy bajok várhatók, mivel az állam olyankor veszi elő az IMF-fegyvert, ha a szokásos érdekegyeztetési csatornákon nem tud valamit keresztülvinni. Ez egy nagyon szerencsétlen helyzet. Sokkal jobb lenne, ha Magyarországon meg lehetne egyezni mindenféle IMF-mumus emlegetése nélkül. A közvéleménynek azonban azt hiszem, fogalma sincs arról, hogy az IMF *valójában* hogyan vélekedik rólunk, csak azt tudja, hogy egyesek erről mit állítanak. Az IMF egy óriási bürokratikus szervezet, amelyet kötnek a nemzetközi bürokrácia szabályai. Ez a szervezet ezzel az országgal lassan tizennégy éve együttműködik. Az IMF-nek nyilvánvalóan komoly együttműködési érdekei vannak Magyarországgal, de komoly érdekei vannak saját szervezete, szervezeti működése irányában is. Ez a szervezet teli van jó szakértőkkel, és az ő véleményükre oda kell figyelni, de van jónéhány gyenge felkészültségű szakértőjük is, akik nem ismerik a magyar körülményeket, és Magyarországra alkalmazhatatlan dolgokat ajánlanak. Azt gondolom tehát, hogy az IMF-nek – mint tekintélyes nemzetközi szervezetnek – hazánkról alkotott véleménye fontos, de nem kell csak azért elfogadni valamit, mert azt az IMF mondta. Ha alapos meggondolás után is másként gondolunk valamit mint ők, ki kell tartanunk az álláspontunk mellett.

– Az azonban már valóban súlyosan esik a latba nemzetközi megítélésünk szempontjából, hogy van-e az IMF-fel érvényes megállapodásunk, hitelszerződésünk. Különösen fontos ez, ha romlanak a pénzügyi mutatók. Hiszen az IMF részben éppen azért van, hogy ilyenkor közbelépjen, segítséget nyújtson. Ám ha nincs hitelszerződés, a nemzetközi pénzvillág felteszi a kérdést: miért nem egyeztek meg ezek az IMF-fel? Azért nem, mert nem voltak hajlandók azokra a kemény lépésekre, amiket az IMF javasolt. Akkor viszont mi sem teszünk oda pénzt. Természetesen a legnagyobb bankok, vagy a kormányok által befolyásolt befektetők nem az IMF-et követik, ezeknek önálló stratégiájuk van. Ám ezek mögött van egy rendkívül széles közép-

banki-befektetői struktúra, amely már nem készíti külön magyarországi stratégiát. Megvesz egy magyar papírt a piacon, ha jó a hozama, s ha látja, hogy van az IMF-fel érvényes stand by megállapodásunk. Ennek ellenére úgy látom: az IMF-nek nem engedményeket kell tennünk, hanem a magyar kormányoknak, a magyar gazdaságpolitikának *előbbre kell járnia*, mint az IMF-nek. Mégpedig abban az értelemben, hogy a saját érdekünknek megfelelő reformokat, struktúraváltozásokat kéne megvalósítani. Az sokkal rosszabb helyzet, ha ezt elmulasztva, csak negyed reformokat végrehajtva, az IMF esetleg tankönyvízű javaslatával kell vitatkoznunk. Ennek elébe kell menni, és akkor a konfliktusok az IMF-fel a töredékére csökkennének. Akkor erről nem lenne vita, legfeljebb arról, hogy miért van nálunk magas infláció vagy miért nagy a munkanélküliség. Mert „sokféle” IMF van, nem csak a restriktív lépéseket szorgalmazó.

K. S.: Az sosem jó, ha valakiről rossz vélemény él, de ennél százszor rosszabb, ha *csak azért* teszünk meg valamit, hogy valaki jó véleménnyel legyen rólunk. A Világbank minden társadalmat tönkretett, ahol beleszólási jogot szerzett magának. A Világbank magyarországi megbízottja egy decemberi, ezt is taglaló cikkem után Mexikót említette jó példának, ahol segített a szervezete. Most miért nem áll ki, és vallja be tévedését? Vagy: Latin-Amerikában tényleg Chile a legkevésbé rossz, de ott a lakosság harminc százaléka olyan társadalmon kívüli nyomorban él, amiről nekünk nincs fogalmunk. Szóval egy társadalmat sokkal komplexebben kell nézni, nem csak egyenszámok alapján. Az én elképzeléseimben nem az van, hogy ne fizessünk, hiszen már most sem fizetünk! Itt a lényeg! Nem fizetünk, de rabszolgák vagyunk. Én azt mondom, hogy álljunk a sarkunkra, és mi mondjuk meg, ne más, hogy nekünk mit kell tennünk. Ha nekünk adnak öt év moratóriumot, az ugyanaz, mint amit most csinálnak azzal, hogy állandóan kapjuk a hiteleket! Ezzel megkeverik az országot, és csináljuk az egyik gazdaság-

politikai hibát a másik után. Én az ellen hadakozom, hogy ne legyünk kicsinyes, primitív szolgálói ezeknek a hitelezőknek.

– *Várható-e a volt szocialista országoknak hitelező kormányoktól-bankoktól (országok adófizetőitől), hogy saját jövőjük – Európa gazdasági-társadalmi stabilitása – érdekében komoly engedményeket tegyenek az eladósodott kelet-európai országoknak?*

K. S.: Nyugat-Európa fel kell hogy ismerje: Kelet-Európa nélkül hosszú távon nem versenyképes sem az észak-amerikai integrációval, sem a Távol-Kelettel. Kínának húsz-harminc év elég ahhoz, hogy dél-keleti régiója felzárkózzon. Ebben az esetben a Távol-Kelet a világ elsőszámú gazdasági hatalmává, integrációjává növekedik. Az Egyesült Államok jóval nagyobb területen fekszik, mint Nyugat-Európa. Európa egy kicsi félsziget a másik két agglomerációhoz képest. Meggyőződésem, hogy a nagy érdekközösség *Európa egésze számára* létezik, Oroszországot is beleszámítva. Ezt az érdekközösséget azonban a most divó liberális módszerekkel sohasem lehet működtetni. Ettől Kelet-Európa csak egyre szegényebb lesz. Nem tudok olyan volt szocialista országot, ahol jobban élnének, mint hét évvel ezelőtt. Ukrajnában harminc-negyven százalékkal csökkent az életszínvonal. Kazahsztánban a felére zuhant. Oroszországban harminc százalékkal csökkent. Ezt így nem lehet folytatni! Ezt százszorta fontosabb megakadályozni, mint azzal foglalkozni, hogy mennyire adósodott el ez az országcsoport. Egész Kelet-Európa adósságának elengedése annyi, mint Kelet-Németország kétévi támogatása. Én a Nyugat érdekére is hivatkozom, amikor ezekről a dolgokról beszéllek.

V. A.: Szerintem ilyesmi nem *várható*. A kérdés inkább az, hogy *elvárható-e*. De erre is nemleges a válaszom, több okból is. A dolgot nem lehet az egész fejlett Nyugatra vetítve vizsgálni, itt elsősorban Németországról lehet szó, amely Európa gazdasági nagyhatalma,

egyben hitelező nagyhatalom. Az NSZK az elmúlt években el volt foglaltva a keleti országrésszel. Közben persze fontosnak tartotta a kapcsolatok ápolását a mi régiókkal, de úgy, hogy ez neki, mint államnak, ne kerüljön pénzébe. Igaz ugyan hogy a Kelet-Németországban befektetett évi százmilliárd dollárhoz képest egész Közép-Európa adóssága elenyésző összeg, csak hogy az egyik volt szocialista állam *Németország*, a többi meg *más ország* és ez árában sincs a többi országért áldozni egy Pfenniget sem. Azt nem zárom ki, hogy ha Magyarországnak égető szüksége lenne valami hirtelen vészhelyzet miatt egy félmilliárd dolláros gyors tőkeinjekcióra, ezt megkaphánánk a németektől, cserébe a berlini fal lebontásáért. Persze, soha erre hivatalos nyilatkozat nem lesz, erre papírt nem lehet kötni. Ám ha feltételezésem helyes, ez csak annyit jelent, hogy van egy tűzoltó mögöttünk. Arra azonban semmilyen jelet nem látok, hogy a nemzetközi pénzvilágban kialakulna egy átfogó és egységes akció Közép-Európa adósságának eliminálására.

– Egyébként is, tudni kell: Európa – hosszú távon – a világgazdaság leglassabban fejlődő térsége. Komoly fejlődési gondokkal küzd, az Európai Unió kiépítése rendkívüli pénzügyi nehézségekkel jár. Egy líra-megmentési akció többé kerül, mint egész Kelet-Közép Európa adóssága. Óriási tőkék áramolnak, ha valahol ég a ház, de ezt csak családon belül hajlandók megtenni, családon kívül ilyen lépések nem lehetségesek. Hogy ez részükről rövidlátó magatartás-e, hogy fennáll-e az a veszély, hogy komoly pénzügyi segítségük nélkül térségünkben további, őket is fenyegető feszültségek akkumulálódhatnak, azt majd a történelem eldönti. Magam is minduntalan alkalmazom ezt a retorikát, ha nyugat-európaiakkal tárgyalok, ők pedig udvariasan meghallgatják, és nem történik semmi. Nem érdekli őket. Európa nyugati fele egyszerűen ma *nem fél* Kelet-Európától. Korábban volt egy komoly tartás a szovjet-orosz veszélytől, ezért a finom magyar kifelé lavírozásoknak voltak komoly esélyei. Persze, nem

harmincmilliárd dollárnyi esélyei, mint amennyi a mostani bruttó adósságunk, de mondjuk – képletesen szólva – egy-két milliárdosak. Ma még ennyi sincsen. Az pedig ma már megállapíthatatlan, hogy az Antall kormány megalakulása jelentett-e vagy sem olyan történelmi pillanatot, amikor esetleg elengedtek volna az adósságunkból. Hozzáteszem, hogy abban az időben az ország fizetési pozíciója nem volt túl jó. Tehát biztosan nagy kockázattal járt volna egy ilyen akció, mert úgy tűntette volna fel az országot, mint aki *nem tud* fizetni. S mivel ez majdnem igaz volt – akkoriban tényleg voltak rövid távú nehézségeink – ez egy életveszélyes játék lett volna. Ahogy egy bank is menthetlenné válik, ha elterjed róla, hogy nehéz helyzetben van.

– *Fontos kérdésnek tartja-e, hogy mennyi és milyen jellegű privatizált tulajdon maradjon nemzeti kézben?*

V. A.: Európa valamennyi országában húsz százalék fölött van a külföldi tőke részaránya. Magyarországon nem tudjuk a pontos adatokat, de az biztos, hogy húsz százalék alatti ugyanez az arány, tehát semmiképpen nem mondható rá, hogy túl magas lenne. Ami a kérdés mögött van, az egy versenyjogi problematika. Senkinek nem lenne szabad megengedni, hogy monopol pozíciókhoz jusson, pontosabban, hogy azzal visszaéljen. Senkinek, se külföldinek, se magyarnak. A versenytörvényünk elég jó, a gyakorlat azonban még nagyon kezdetleges.

– A tulajdon jellege szerint néhány stratégiai jelentőségű dolog az, ami egyértelműen nem kerülhet külföldi kézbe – sehol a világon nem is kerül –, ilyen például a nagyfeszültségű távvezetékhalózat. Az igazi versenyszférában csak néhány kivétel lehet. Sajátosan nemzeti termékeket előállító cégeket, például a Herendi Porcelángyárat, nyilvánvalóan nem célszerű külföldi többségi tulajdonba adni. Azt, hogy a biztosító társaságok – az OTP biztosítója kivételével – valamennyien külföldi tulajdonba kerültek, én nem tartom szerencsés lépésnek. Bár azt is

látni kell, hogy az utóbbi három-négy évben ez a szektor is százmilliárd forint körüli konszolidációra szorult, de ezt a *külföldiek fedezték*, és nem az *állam*, mint a bankok esetében. A külföldiek tulajdonhoz jutása különösebb korlátozásának azonban én nem látom értelmét. Sajnos nem is fenyeget az a veszély, hogy a külföldi tőke előzőlené Magyarországot.

K. S.: Önmagában azt, hogy mennyi a külföldi tulajdon, nem tartom lényegesnek. De azt valom: tragédia, ha egy országban sokkal több az idegen tőke, mint ennek az országnak a tőkéje külföldön. Ne hivatkozzanak tisztelt kollégáim Hollandiára, Dániára vagy Ausztriára a külföldi tőke jelenlétének demonstrálásaként anélkül, hogy megmondanák, mennyi tőkéjük van a szó báhozott országoknak külföldön! Az egészségtelen, gyarmati jelenség, ha egy országban sok a külföldi tőke, de az illető országnak külföldön csak adósságai vannak, tőkéje nincs. Ezekről a kérdésekről egyszerűen nem vagyunk hajlandók őszintén beszélni. Legyen szabad tőkepiac, de ne egyirányú zsilipként működjön!

– *Mire fordítódjanak inkább a privatizációs bevételek: modernizációra, reorganizációra (Bokros Lajos), avagy erre a célra jobb kedvezményes nemzetközi forrásokat igénybe venni? (Békési László) – Egyáltalán: választás dolga-e ez a jelen helyzetben?*

K. S.: A privatizációt arra a célra felhasználni, hogy az ebből származó bevételekből fedezzék az államadósságot, az bűn a következő generációkkal szemben. Megintcsak hangsúlyozom: a privatizációs bevételeket igenis *tőkeberuházásra* kell fordítani! Akár külföldön is, csak ne államadósság törlesztésre. A dolog igenis választás dolga!

V. A.: Az makromonetáris, makroegyensúlyi szempontból teljesen mindegy, hogy mire fordítódnak. Ha ugyanis olyan reorganizációra, azaz az ÁVÜ társaságainak olyan rendbetételére fordítjuk, ami *valóban szükséges*, akkor

ebből ugyan nincs költségvetési bevétel, nincs államadósság csökkentés, viszont az adott cégek pénzigényét kielégítettük. Az esetek többségében azonban én nem tartom szerencsésnek, ha állami pénzeket fordítanak privatizáció előtt álló cégek rendbetételére, mint ahogy nagy hibának tartom a diósgyőri kohászat mostani gáláns támogatását is. Ugyanis meggyőződésem, hogy pozitív hozzávételeknek nem lesz, a milliárdokkal nem tesszük nemzetközileg is versenyképessé Diósgyőrt. Ami Békési ötletét illeti. Kétségtelenül vannak nemzetközi pénzalapok, amelyekhez fordulni lehet modernizációs, reorganizációs projektekkal. Azonban Magyarország ezt mindeddig igen csekély intenzitással és sikerrel tette. Kétség a projekt-ötletünk. Több nyugati szervezet adott volna már erre vagy arra több tíz vagy akár százmillió dollárt, de rendre kiderül, hogy a keretet nem tudjuk értelmes beruházásokkal kitölteni.

– *Elképzelhetőnek látja-e az államháztartás reformját a szociális feszültségek veszélyes mértékű növekedése nélkül?*

V. A.: A szociális feszültségek veszélyes mértékű növekedése be fog következni, de ez még nem tragédia. Ha például vesszük a március tizenkettediki programcsomagot, és abból kiragadjuk az államháztartási reformhoz kötődő elemeket, akkor ugyan nem lepődöm meg, de egy kicsit tragikusnak érzem, hogy a legnagyobb ellenállást kiváltó elem a családi pótlék. Megjegyzem, hogy a Gazdaságkutató Rt. – miközben a csomag egészét helyesli – sem ért egyet bizonyos részletekkel, a megvalósítás mechanizmusával. De az a terv, amely a családi pótlékot el akarja venni a legmagasabb jövedelmű tizenöt százaléktól, csak azért okozhat ekkora felháborodást, mert a kormány nagyon ügyetlenül vezette elő. Abban már jobban kételkedem, hogy a GYES, GYED, GYET jövedelemhez való kötése teljesen jogos-e, ha pénzügyileg szemlélve a dolog elfogadható is. Csakhogy a javaslattevők nem mérlegették, hogy ez azzal jár, hogy az ott-

honmaradt anyuka esetleg semmilyen jövedelmet nem hoz a családnak, s ez egy sajátos feszültséget kelthet. Sokkal egyszerűbb lenne azt a technikát követni, hogy a férfitől vegyék el ugyanazt az összeget, ne az otthon gyereket nevelő feleségtől. Visszatérve az alapkérdéshez. Ha a magyar társadalom így gondolkodik a családi pótlékról, akkor például a nyugdíjrendszer vagy az egészségügy elkerülhetetlen átalakítása sokszorta nagyobb feszültséget fog kiváltani. Más kérdés, hogy ezeket a lépéseket sokkal jobban kell előkészíteni. Le kell ülni szakemberekkel, meg kell vitatni az elképzeléseket. Az elmúlt húsz évben szinte a világ minden országában hozzányúltak a nyugdíjrendszerekhez, egészségügyi rendszerekhez, s ez mindenütt nagy felzúdulást keltett. Volt, ahol évekig tartott, amíg keresztül tudták vinni a változtatást. Ezt is, a feszültségeket is, vállalni kell.

K. S.: Nem, ez nem elképzelhető. Erről én úgy gondolkodom, hogy nem az a dolog velege, hogy az állami költségvetés sokat költ, hanem az hogy kicsi a termelési bázisunk, mert tönkretettük a termelést. Az alap kicsi, nem a költségvetés nagy. Mi mindig a nevező csökkentéséről beszélünk, és sohasem a számláló növeléséről. A számlálóba ugye, csak azt a nemzeti jövedelmet szabad beírni, amelyik adózik. S nálunk az adóztatható gazdaság termelése a felére csökkent! A költségvetést azonban felére nem tudjuk – nem tudják más országok sem – csökkenteni, mert a modern gazdaságok állandó költséggel dolgoznak. Ha a szociális kiadások aránya most a nemzeti jövedelem huszonhét százaléka, akkor ötven százalékos növekedés esetén ez az arány már csak tizennyolc lenne. Az ugyanakkor kétségtelen, hogy sok mindent nem piacositottunk, amit lehetett volna. Többek között az oktatást sem, az egészségügyet sem. De ezzel visszatáncolni nemigen lehet, mert szerencsére demokrácia van. Még egyszer hangsúlyoznám: nem a túlköltesző költségvetés a bajok gyökere, a feszültségek fő okozója, hanem az, hogy ma Magyarországon több, mint

egymillió emberrel kevesebb dolgozik, mint hét évvel ezelőtt. Meg az, hogy több, mint kilencszázezer olyan nyugdíjasunk van, amelyik Nyugat-Európában nem lenne nyugdíjas. Ez a politika lerombolta az adófizető bázist, és most azt mondja, hogy rajta, csökkentsük az államháztartás kiadásait. Nem tudják!

– *Békesi Lászlót és Levendel Ádámot idézzük. Békesi: „Nem lehet úgy gazdaságpolitikát csinálni, hogy közben állandóan a népszerűségi mutatókon legeltetjük a szemünket.”*
– *Levendel: „A társadalommal párbeszédet kell folytatni, a kormányzat csak egy jól működő közvélemény-struktúrában képes eredményesen tevékenykedni.”* – *Egyetért-e e két véleménnyel? Összeegyeztethető-e Ön szerint a két közelítés?*

K. S.: Az előbb azt mondtam, hogy nincs olyan bolond tőkés, aki olyan munkással dolgozik, amelyik nincs megelégedve. Mert az csak kárt csinál. Politikát sem lehet a közvélemény ellen csinálni. Békesit sem valamiféle kamarilla, hanem a közvélemény buktatta meg. Ma a nép több szociális érzékenységet vár, és az erre való figyelem több pénzt hozna, mint amennyit egy pénzügyminiszter erőszakkal el tud venni. Szerintem Békesi volt az utolsó felvilágosodott politikus, aki *hitt is benne*, hogy az értelmiségnek az a hivatása, hogy vezesse a még kiskorú népet. Ma azonban nem lehet másként, mint alulról építkezni. Azt meg nem lehet úgy, hogy nem kérdezzem meg őket.

V. A.: Igen, mindkét véleménnyel egyetérték, s a két közelítés szerintem összeegyeztethető. Nagyon figyelni kell arra, hogy a kormányzat kommunikáljon az emberekkel, de Békesinek is igaza van abban, hogy határozott cselekvést sürget. Például egy leértékelést és egy vámpótlékot már jóval korábban vállalnia kellett volna a kormánynak, ha máskor nem, januárban. De a gyermektámogatási rendszer átalakítása és más drasztikus lépések is jöhettek volna jóval korábban, hiszen régóta napirenden lévő kérdésekről

van szó. Egy kormány a működésének első nyolc-tíz hónapjában tud igazán kemény dolgokat véghezvinni. Mert egy okos kormány azon a népszerűségi mutatón legelteti a szemét, ami három-négy év múlva áll össze, és nem a mostanin.

– *A térség többi országához képest korábban meglévő előnyünk, a kedvező imázs megkopott. Ugyanakkor több szakértő állítja, hogy Magyarországnak adottságai révén tartósan vonzó befektetési helylé, a régió befektetési és pénzügyi központjává kellett volna (kellene) válnia. Van erre még esélyünk?*

V. A.: Csakis hosszú távon. Az igazi kérdés most nem ez, hanem hogy lesz-e ennek a régióknak vonzereje, rajta lesz-e egyáltalán a gazdasági világtérképén. Ha ez a régió ilyen mértékben csúszik le az európai fejlődéshez képest is, ha a tőke ennyire nem érdeklődik a terület iránt, akkor nincs jelentősége annak, hogy ki akar a régió központjává válni. Tehát nem a Prága-Budapest-Varsó versenynek lehet perspektívája, hanem sokkal inkább az ezen országok és központok közötti együttműködésnek, annak érdekében, hogy a nemzetközi pénzvilág, az üzleti élet több fantáziát lásson a térségben. Annak, hogy a tranzitország létből ne csak a kamionokat élvezzük, és a keletre vezető úton valamiféle állomássá, központtá legyünk – e kelet-európai területek siralmas helyzetére is tekintettel – most nagyon rosszak az esélyei. Ami nem jelenti azt, hogy egy mondjuk huszonöt éves stratégiában ne lehetne helye ennek az elképzelésnek.

K. S.: Van esélyünk. Ám ha ilyen nagy életszínvonal különbség marad a térség egyes országai, például Románia és Magyarország között, akkor előbb-utóbb újabb szögesdrótok emelkednek, a határok átjárhatósága álom marad, és nem fogunk tudni Európába integrálódni. Az az út, hogy mi és szomszédaink mindig külön, a másik rovására szaladgálunk a Nyugathoz, járhatatlan. Vagy együtt vagy sehogy. Nincs más megoldás.